

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

СКРИПНІКОВА СОФІЯ ВІТАЛІЇВНА

УДК 282/283:291.2

**ОСВІТНЬО-ВИХОВНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ ДОКТРИНИ
КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ: СТРУКТУРА, ЗМІСТ, ОСОБЛИВОСТІ
РЕАЛІЗАЦІЇ**

09.00.11 – релігієзнавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент Національної Академії педагогічних наук України
Бондаренко Віктор Дмитрович,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри культурології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Яроцький Петро Лаврентійович,
Відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди
НАН України,
провідний науковий співробітник;

кандидат філософських наук, доцент
Кислий Анатолій Олександрович
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка,
доцент кафедри філософії та культурології.

Захист відбудеться «26» листопада 2012 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «24» жовтня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.Ю. Корнійчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Постіндустрієне інформаційне суспільство знань, висхідний розвиток якого є передумовою конкурентоспроможності будь якої країни на глобальному світовому ринку, багаторазово актуалізує необхідність всебічного й вимогливого вивчення існуючих освітньо-виховних систем, включно з тими, що створені релігійними організаціями. Особливе місце серед них належить Католицькій церкві, яка має найбільшу у світі недержавну освітню систему і величезний досвід освітньо-виховної діяльності. Починаючи щонайпізніше з енцикліки *Immensa* папи Сікста V (1588) ця діяльність набирає чітких організаційних і методичних форм й підпорядковується єдиному центру – Конгрегації католицької освіти і єдиній меті – формуванню інтелектуально, фізично, соціально, емоційно та духовно розвинутої особистості, яка керується у своєму житті віроповчальною і соціальною доктриною церкви. Багатовіковий досвід діяльності у освітній та виховній сферах та його ґрунтовна рефлексія дозволила освітньо-виховним установам Католицької церкви швидко абсорбувати найкращі досягнення у цій галузі, вести продуктивний діалог (часто – дискусію) з самого широкого кола проблем із світом і гідно відповідати на виклики секулярності, плідно вирішуючи при цьому власні завдання. Досвід Католицької церкви з формування високоякісної освітньої системи дає їй можливість демонструвати відкритість інноваціям і, одночасно, здатність до збереження ціннісного ядра системи, гнучкість і «сейсмічна чутливість» до знаків часу у поєднанні з послідовним спротивом моральному релятивізму і «культурі смерті», становить особливий інтерес для освітньої системи в Україні.

Цей інтерес також зумовлюється інтенсивним розвитком католицьких інституцій в Україні, особливою увагою Католицьких церков України (РКЦ, УГКЦ) до освітньої та виховної діяльності; помітним місцем, що його посів на науково-освітній карті країни Український католицький університет – єдиний католицький університет на пострадянському просторі; реальним впливом на ціннісні орієнтації католицької спільноти України з боку освітньо-виховних закладів Католицької церкви, а також той вплив, який традиційно має католицька освіта на освітні установи інших християнських церков і деномінацій.

Питання ідентичності католицької освіти й виховання є предметом тривалих і гострих наукових дебатів, які заторкують глибокі філософські, антропологічні та педагогічні проблеми. Католицьке розуміння цих проблем спирається на фундаментальні положення соціальної доктрини Католицької церкви, яка, по суті справи, визначає головні напрями діяльності церкви в освітньо-виховному напрямі, місце релігійної освітньої системи у її співпраці зі світською школою, а відтак і майбутню роль церкви у формуванні сучасного суспільства.

Не зважаючи на перманентний інтерес науковців з різних галузей знання до окресленої проблематики, освітньо-виховна діяльність Католицької церкви як особливий аспект її соціальної доктрини ще не знайшла належного вивчення

і висвітлення у науковій літературі, що зумовило інтерес до означеної наукової проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі культурології Інституту філософської освіти та науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова в межах комплексної теми «Актуальні проблеми розвитку духовної культури України», що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи університету; науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», затверджений Вченою Радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол №4 від 24 грудня 2008 р.).

Мета роботи полягає у комплексному дослідженні особливостей освітньо-виховної діяльності церкви в соціальній доктрині католицизму та всебічному розкритті місця, ролі та шляхів реалізації освітньо-виховної діяльності, яку веде Католицька церква в рамках власної соціальної доктрини.

Досягнення поставленої мети зумовило постановку і вирішення наступних завдань:

- розкрити особливості католицької освіти й виховання та з'ясувати місце освітньо-виховної компоненти в соціальному вченні Католицької церкви;
- відстежити еволюцію освітньо-виховної проблематики в соціальному вченні католицизму;
- окреслити специфіку реалізації освітньої політики Католицької церкви через мережу навчальних закладів;
- визначити ключові засади регламентації сімейного виховання в католицькій соціальній доктрині;
- дослідити особливості освітньо-виховної діяльності католицьких церков у сучасній Україні.

Об'єктом дисертаційного дослідження є соціальне вчення Католицької церкви.

Предметом дослідження є становлення, основні етапи й тенденції функціонування та розвитку католицького освітньо-виховного комплексу як особливого аспекту реалізації соціальної доктрини католицизму.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Вибір теоретико-методологічних засад і методів дисертаційного дослідження обумовлений метою та завданнями роботи. Для вирішення поставлених завдань були використані загально- та конкретно наукові методи пізнання: порівняння й аналогії, аналізу та синтезу, узагальнення, порівняльного аналізу, індукції, дедукції, абстрагування.

Завдяки використанню методу типологізації були виявлені характерні риси, притаманні будь-якій релігійній освітньо-виховній системі. Виокремлення з соціального вчення Церкви освітньо-виховної компоненти стало можливим завдяки використанню методу редукції, а характеристика його особливостей здійснювалась шляхом застосування дескриптивного методу. Використання в процесі дослідження каузального методу дозволило виявити причинно-наслідкову закономірність розвитку поглядів Католицької церкви на окремі аспекти освітньо-виховного процесу. Застосування структурно-

функціонального методу дозволило визначити основні рівні реалізації освітньо-виховної компоненти соціальної доктрини католицьких церков у житті суспільства та уточнити його структуру.

Органічна єдність та логічна послідовність дослідження забезпечується шляхом використання загальнометодологічних принципів наукового дослідження: історизму, цілісності та системності, які дозволили визначити характерні особливості у підході Католицької церкви до освітньо-виховної проблематики та з'ясувати причини їх трансформацій в залежності від конкретних історичних умов, а також із соціальними, економічними і політичними змінами. Застосування контекстуального підходу дало змогу вивчити особливості розвитку освітньо-виховного компоненту католицької соціальної доктрини у його зв'язку з особливостями тих чи інших суспільних перетворень. Досягненню неупередженості дослідження сприяло застосування загальних методологічних принципів наукового аналізу: об'єктивності та світоглядного плюралізму, а також специфічно релігійнознавчих: позаконфесійності та толерантності.

Наукова новизна одержаних одержаних результатів:

- вперше у вітчизняному релігійнознавстві здійснено комплексний аналіз католицького соціального вчення на предмет визначення його освітньо-виховної складової, у процесі якого встановлено, що питання освітньо-виховного плану отримали в соціальній доктрині Католицької церкви пріоритетне значення та віднесені нею до центральних проблем суспільного розвитку. З'ясовано специфіку та простежено еволюцію функціонування освітньо-виховної компоненти у соціальній доктрині церкви, розкрито особливості реалізації освітньо-виховних завдань церкви як у сучасному світі загалом, так і в українському суспільстві зокрема;

- встановлено, що сутнісний зміст освітньо-виховного аспекту соціальної доктрини Католицької церкви, який полягає у вихованні високоморальної та високоосвіченої, суспільно свідомої та активної віруючої особистості на основі католицького віровчення являє собою стрижень соціальної спрямованості її діяльності. Розкрито специфіку організації освітньо-виховної діяльності католицьких церков, яка полягає не лише у реалізації християнських моральних засад, а й включає широку проблематику соціального вчення церкви, як вияву її вчительства щодо актуальних соціальних проблем, прагнучи охопити виховним впливом основні верстви суспільства;

- з'ясовано, що генеза розвитку освітньо-виховних традицій церкви корелює зі змінами історичних, культурних, соціально-економічних й політичних умов її існування у суспільстві, що забезпечує церкві здатність до швидкої рефлексії цих змін та якісних перетворень у царині освітньо-виховної роботи. У процесі еволюції католицького соціального вчення відбувається відхід церкви від консервативної позиції, мета освітньо-виховного процесу набирає універсального гуманістичного характеру. На сучасному етапі розвитку католицької соціальної доктрини питання освітньо-виховного характеру розглядаються церквою у нерозривному зв'язку зі проблемою

світового розвитку, набуваючи значення визначальних факторів досягнення суспільного блага, а освітній ресурс набуває пріоритетного характеру поруч із економічними чи технологічними ресурсами; досліджено основні положення католицької соціальної доктрини, які визначають особливості функціонування дошкільних, шкільних, позашкільних та вищих навчальних закладів Католицької церкви, серед яких: пріоритет батьківського виховання та вимога забезпечення світським суспільством права батьків на виховання дітей відповідно до власного світогляду; беззаперечне право кожної людини на освіту й виховання та обов'язок держави і суспільних інституцій надавати кожній людині можливість доступу до освітніх послуг; право християн на релігійну освіту, а відтак й утвердження права церкви навчати та виховувати дітей, у тому числі шляхом викладання у світській школі та заснування власних навчальних закладів. Доведено, що освітня діяльність католицьких навчальних закладів направлена на сприяння розвитку віруючої особистості у її суспільному вимірі та передбачає поєднання досягнень світської науки з католицьким світоглядом;

- з'ясовано роль сімейного виховання, яке визначається католицькою церквою базовою компонентою освітньо-виховної діяльності, право на здійснення якої належить батькам, діяльність же в цій сфері як держави, так і церкви визначається їхніми потребами. Значний обсяг освітньо-виховної роботи здійснюється церквою у контексті соціального служіння та передбачає її внесок у справу допомоги сім'ям і маргіналізованим суспільним групам, охоплює не лише дітей і молодь, а практично всі категорії населення;

- визначено, що широке використання церквою новітніх інформаційних технологій та засобів масової комунікації в умовах інформаційного суспільства є одним із провідних засобів здійснення просвітницької, освітньої та виховної роботи Католицької церкви, сприяє поширенню позиції церкви щодо організації суспільного життя і забезпечує високий рівень її соціальної мобільності;

- доведено, що на сучасному етапі взаємовідносин католицьких церков та Української держави в освітньо-виховній площині існує необхідність об'єднання зусиль цих суспільних інституцій з метою залучення до сучасної світської освітньої системи позитивних здобутків католицьких церков у роботі освітніх та виховних закладів; визначено доцільність вивчення католицького досвіду організації та методичного забезпечення освітньо-виховного процесу, який забезпечує церкві мобільність, інноваційність та гнучкість в управлінні освітніми закладами.

Теоретичне та практичне значення дисертації зумовлене насамперед її новизною. Комплексне дослідження освітньо-виховної роботи католицьких церков як аспекту реалізації соціального вчення католицизму є внеском у розвиток дослідження головних тенденцій розвитку сучасної релігієзнавчої, релігійної та соціальної думки. Отримані результати мають виразне практичне значення та можуть бути використані при підготовці навчальних програм курсів і спецкурсів вищої школи з релігієзнавства, соціального вчення

християнських церков, історії релігій, історії та філософії освіти та слугувати для розширення дослідницького поля релігієзнавчої науки.

Практичну значущість становить узагальнення та аналіз позитивних надбань соціальної доктрини католицизму в освітньому та виховному аспектах діяльності церкви, та в можливості їх застосування у сучасних умовах, коли в суспільстві актуалізується питання щодо співпраці школи та церкви у навчально-виховному процесі з метою підвищення якості освіти та рівня духовно-морального виховання різних категорій громадян.

Апробація результатів дисертації здійснювалась через участь дисертанта в роботі міжнародних науково-практичних конференцій: Міжнародної науково-практичної конференції «Простір гуманітарної комунікації» (Київ, 2008 р.); XIX Міжнародної конференції «Історія релігій в Україні» (Львів, 2009 р.); III Міжнародній науковій інтернет-конференції з релігієзнавства «Релігія та повсякденність: минуле, сучасне та майбутнє» (2009 р.); VIII Міжнародної молодіжної релігієзнавчої літньої школи «Католицизм: традиція і сучасність» (Київ–Львів–Краків–Рим, 2009 р.); XXVI Міжнародної науково-практичної конференції «Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості» (Донецьк, 2009 р.); VII Міжнародної наукової конференції «Традиція і культура. Людина і Всесвіт. Всеєдність буття» (Київ, 2009 р.); Круглого столу Державного комітету України у справах національностей та релігій «Державно-конфесійні відносини в Україні: вітчизняний та європейський досвід» (Київ, 2009 р.); Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки філософського факультету – 2010» (Київ, 2010 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми культурної ідентичності: локальний та глобальний контексти» (Острог, 2010 р.); IV Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів, студентів «Сучасна інформаційна Україна: інформатика, економіка, філософія» (Донецьк, 2010); Європейського філософського симпозіуму «Релігія, культура та суспільство: сучасні виклики з перспективи філософії» (Львів, 2010р.); III Міжнародного наукового форуму «Простір гуманітарної комунікації: інституалізація академічної спільноти» (Київ, 2010 р.), Міжнародної наукової конференції «Християнські міжконфесійні взаємини: загальноєвропейський та український досвід» (Галич, 2012 р.).

Основні положення і висновки дисертації були обговорені на засіданні кафедри культурології НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 11 від 24 травня 2012 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 9 одноосібних друкованих працях (3 з яких – у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України для філософських наук) та тезах 2 виступів, опублікованих у матеріалах конференцій.

Структура дисертації і послідовність викладу матеріалу зумовлені логікою дослідження проблеми та впливають із поставленої мети і основних дослідницьких завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (286

найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки, з них – 187 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дисертації, показано зв'язок роботи з науковими програмами, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету і завдання дослідження, окреслено методологічну базу, науково-теоретичне та практичне значення дисертації, новизну отриманих результатів, зазначено відомості про апробацію дослідження та його структуру.

У першому розділі **«Освітньо-виховний аспект соціальної доктрини Католицької церкви як об'єкт релігієзнавчого дослідження»** подається аналіз теоретичної бази дисертації, визначається ступінь розробленості теми, аналізуються ключові для означеної теми поняття.

У підрозділі **1.1. «Ступінь наукової дослідженості теми та аналіз джерельної бази дослідження»** міститься огляд наукової літератури та джерельної бази з соціальної доктрини Католицької церкви, яка стосується освітньо-виховної проблематики. Зважаючи на багатогранність феномену католицької соціальної доктрини та багатовимірність її освітньо-виховного компоненту, комплексне висвітлення предмету дослідження вимагає активного звернення як до першоджерел, так і до наукових праць, присвячених окремим аспектам досліджуваної проблематики.

Першорядну джерельну базу дослідження складають офіційні документи Католицької церкви, які становлять основу соціальної доктрини церкви, конкретні методичні напрацювання церкви в освітньо-виховній галузі, які показують особливості втілення цієї доктрини на місцях, офіційні заяви та звернення, виголошені від імені Католицької церкви; міжнародні та українські документи, що визначають правові основи свободи совісті і релігії та релігійних організацій; друковані ЗМІ та електронні ресурси, розміщені у всесвітній мережі Інтернет, офіційний сайт Ватикану, офіційні сайти РКЦ в Україні, УГКЦ, а також католицьких церков в інших країнах світу.

Вагомим доповненням до першоджерел є наукові праці українських та зарубіжних дослідників, що стосуються вивчення соціальної доктрини Католицької церкви, місця та ролі релігійної складової в освітньо-виховному процесі, католицької освітньо-виховної концепції та шляхів її реалізації в сучасному суспільстві. Дослідження соціальної, політичної та ідеологічної ролі католицизму у житті суспільства активно здійснювалося радянськими науковцями: Л. Великовичем, І. Ковальським, М. Коротковим, І. Миговичем, М. Мчедловим, Ф. Овсієнком, О. Онищенком, В. Фомиченком, М. Шейнманом, І. Ястребовим та ін. Здебільшого цим дослідженням притаманне яскраво виражене ідеологічне забарвлення, яким зумовлюється упередженість викладу матеріалу, хоча й серед робіт радянських дослідників католицизму виступають цінні ідеї та погляди щодо широкого спектру питань, пов'язаних із соціальною діяльністю церкви.

Соціальна доктрина католицизму активно досліджується українськими науковцями в період незалежності нашої держави. Окремі аспекти зазначеної

теми досліджували релігієзнавці, історики, педагоги та богослови: О. Браславець, В. Бондаренко, Л. Генік, В. Єленський, А. Жаловага, М. Закович, М. Кирюшко, А. Кислий, М. Кияк, С. Кияк, А. Колодний, С. Ладивірова, В. Лубський, І. Мищишин, А. Нагірняк, О. Недавнія, В. Сергійко, Н. Стоколос, О. Титаренко, Л. Филипович, М. Чировський, І. Шостак, Ю. Щербяк, П. Яроцький та ін.

Серед зарубіжних авторів дослідженням соціального вчення католицизму займались: А. Бадджо, Л. Бароніо, І. Боровик, Т. Бремер, Ж-П. Віллем, Д. фон Гільдебранд, Г. Гутьєрес, Й. Гьофнер, Т. Ельдерб, М. Етерович, Д. Коген-Задаа, П. де Лоб'є, А. Ляун, Ю. Майка, Н. Мор, Д. Моравські, Т. Рауш, К. Фальконі, О. Дж. Шеупнер. Дослідженнями в колі окресленої проблематики займаються науковці з Росії та Білорусі: Д. Д'яков, О. Зайцева, Л. Карімова, В. Кір'янов, Ф. Козирєв, А. Мартисевич, В. Устінєнко Т. Фолієва, Х. Чатрі та ін.

У дисертації визначено недостатність дослідження освітньо-виховного компоненту католицької соціальної доктрини, який би не обмежувався певними історичними, етнічними чи територіальними рамками, а виражав цілісний погляд Церкви, що впливає з її соціальної доктрини. Такий стан речей значною мірою пояснюється, насамперед, динамічним розвитком соціального вчення Католицької церкви та досить широким спектром питань, які це вчення охоплює на сьогоднішній день.

Підрозділ 1.2. «Місце і роль освітньо-виховної компоненти у соціальній доктрині Католицької церкви». Освітньо-виховний компонент присутній у всьому суспільному вченні церкви та становить його основну сутнісну рису, оскільки впливає з права церкви навчати, яке виводиться безпосередньо з посланництва Ісуса Христа, що дає їй усі підстави для початку широкої суспільної діяльності. У широкому сенсі церква здійснює освітньо-виховну діяльність, проголошуючи основи свого віровчення та викладаючи офіційний погляд на кожну з існуючих у суспільстві проблем, проте вона має також власний погляд на організацію педагогічного процесу, який включає у себе положення щодо освіти та виховання всебічно-розвинутої та вільної особистості, до якого прагне сучасна Католицька церква в світлі християнської антропології. У такому розумінні, розгортаючи широку діяльність у освітньо-виховній галузі, церква веде освітньо-виховну діяльність у вузькому розумінні. Можна констатувати, що саме освітньо-виховна діяльність церкви, з постійним зверненням до розвитку всебічно-розвинутої особистості та її активного включення у суспільне життя, є пріоритетно-важливою основою для розбудови достойного людини суспільства. Першим адресатом соціальної доктрини виступає церковна спільнота з усіма її членами, кожен із яких несе соціальну відповідальність. Соціальне вчення церкви постає як заклик до сумління віруючих, а власне сама доктрина постає для них орієнтиром, «світлом моральної правди». За такого підходу до розуміння феномену соціальної доктрини католицизму, без освітньо-виховного компоненту: навчання, катехизації, виховання, – вона просто не може відбутися, оскільки в такому разі соціальна доктрина перестає виконувати свої функції.

Підрозділ 1.3. «Феномен католицької освіти та виховання в сучасній науковій літературі та в офіційних документах Католицької церкви». У

процесі еволюційного розвитку, відповідно до історичних умов та суспільних трансформацій, Католицька церква була змушена переглядати своє ставлення до освіти та виховання. Практично до моменту оформлення офіційної соціальної доктрини, висловлювання церквою свого ставлення до розвитку світських педагогічних ідей відбувалось у формі авторитетної критики, яка стосувалась серед іншого свобод совісті та друку, незалежних від релігії наукових досліджень та навіть світської школи. Поява енцикліки Лева XIII «*Regum novarum*» у 1891 р. започаткувала нову епоху у розвитку соціального вчення Католицької церкви та заклала підґрунтя для розвитку освітньо-виховної його складової, значно посприявши започаткуванню широкої дидактичної активності серед світських католиків.

Сучасна концепція католицького виховання була розроблена під час роботи II Ватиканського собору (1962–1965 рр.) та викладена у декларації «*Gravissimum Educationis*» (1965 р.). Сформульована у документі мета виховного процесу істотно відрізняє його від попередніх документів, оскільки апелює не до християнських добродітностей, а до категорії «справжності» та полягає у «становленні людської особистості з огляду на її найвищу ціль і одночасно на благо суспільства, членом якого є людина і в обов'язках якого вона, ставши дорослою, прийматиме участь» (*GE, I*). Згідно декларації, католицьке виховання прагне, перш за все до гармонійного розвитку людської особистості, який безпосередньо пов'язується із її суспільною реалізацією. Після Собору освітньо-виховна тематика отримує поштовх до свого подальшого розвитку, детально розробляється та знаходить висвітлення у наступних документах церкви.

Аналіз різних підходів до з'ясування особливостей католицької освіти та виховання дає підстави визначати поняття католицької освіти як процес і результат засвоєння особистістю певної системи знань, практичних умінь і навичок через призму католицького віровчення та пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості.

Другий розділ «Освітньо-виховна складова соціальної доктрини Католицької церкви» присвячено аналізу ключових напрямів освітньо-виховної роботи Католицької церкви, що знайшли своє відображення у соціальній доктрині.

Підрозділ 2.1. «Сімейне виховання у католицькому соціальному вченні». Увага Католицької церкви до сімейного виховання, пояснюється місцем, яке відводиться інституту сім'ї у її соціальній доктрині. Оскільки подружжя створюється задля народження і виховання дітей, то саме сім'я розглядається як той суспільний інститут, якому належить первинне та відповідальне право виховувати своїх дітей, адже в процесі родинного виховання відбувається розвиток людини в усіх вимірах, включаючи суспільний. У Декларації «*Gravissimum Educationis*» це положення формулюється як «право батьків на виховання власних дітей» і доповнюється положеннями про право усіх людей на виховання та права християн на

християнське виховання. Церквою проголошується право родини на вільне влаштування свого домашнього релігійного життя під керівництвом батьків та формулюється заклик до громадянської влади визнавати за родиною це право і не чинити перешкод у його здійсненні. Сім'я виступає першою, проте не єдиною та не виключною виховною спільнотою. Необхідність ширшої та складнішої виховної активності, на якій наголошує церква, визначається суспільним, громадянським та церковним виміром людського життя і стає можливою завдяки співпраці різних виховних інстанцій.

Підрозділ 2.2. «Статеве виховання як передумова гармонійного розвитку особистості». Важливим напрямом сімейного виховання, відповідно поглядів церкви, є статеве виховання, яке батьки повинні дати своїм дітям. Право церкви займатись цим питанням випливає з того, що оскільки статеві етика торкається фундаментальних цінностей людського і християнського життя, то це загальне суспільне вчення церкви однаково поширюється і на цю проблематику. Основною метою статевого виховання є належне пізнання значущості статевої, а також гармонійний та інтегральний розвиток у напрямку до психологічної зрілості, маючи на увазі повну духовну зрілість, до якої покликані усі віруючі. На сучасному етапі питання статевої та статевого виховання розглядаються католицькою соціальною доктриною у контексті проблеми загального розвитку людства.

Підрозділ 2.3. «Католицька церква у середній та вищій школі: шляхи та засоби освітньо-виховного впливу» Діяльність Католицької церкви в системі освіти, у залежності від конкретної ситуації у країні (регіоні), представлена у різних формах та регулюється конкордатами, що дає змогу говорити про унікальність католицького досвіду у цій сфері. Конкордати містять обов'язкові положення, щодо освітньо-виховного аспекту її діяльності: встановлення юридичних засад для відносин між Святим Престолом та конкретною державою, які починаються з визнання церкви юридичною особою; підтвердження права батьків обирати спосіб виховання для своїх дітей до моменту досягнення ними повноліття; регулювання роботи католицьких шкіл. На сьогоднішній день католицька освітня система включає у себе: а) церковні університети та факультети; б) католицькі університети та факультети; в) вищі інститути релігійних наук; г) католицькі школи.

Підрозділ 2.4. «Освітньо-виховна діяльність засобами сучасної комунікації у документах Католицької церкви». Важливе місце у соціальному вченні Католицької церкви займають проблеми, пов'язані зі стрімким розвитком інформаційного простору. Величезні можливості, які він несе, за умови нерозумного використання, можуть становити загрозу у справі виховання, навчання та формування особистості. Призначення усіх форм комунікації розглядається католицькою церквою через призму «служіння правді» та передбачає необхідність утримуватися від помилок та уникати всього, що спонукає до неправдивого, недосконалого й шкідливого для інших стилю життя та поведінки, тому будь-які технічні засоби, перш за все, повинні служити «добрій меті»: вдосконалювати духовну культуру людей, постачати їм потрібні фахові знання а також давати глибоке розуміння християнських

принципів. Оскільки шкідливі якості преси та «поганих видовищ» загрожують формуванню здорової особистості, церква закликає вжити всіх засобів, відповідальність за здійснення цього завдання покладається на всіх членів церкви, а обов'язок відповідального навчання та виховання стосується усіх учасників соціальної комунікації: священства, мирян, а також тих, хто забезпечує діяльність засобів масової комунікації: журналістів, акторів, письменників та усіх, хто так чи інакше задіяний у цій справі.

Третій розділ «Особливості реалізації соціальної доктрини Католицької церкви в Україні через засоби освіти та виховання» розкриває зміст освітньо-виховної діяльності Католицької церкви в українському контексті.

Підрозділ 3.1. «Освітньо-виховна діяльність Католицької церкви в контексті соціального служіння». Католицька церква веде широке коло соціальної роботи, забезпечуючи, окрім матеріальної чи психологічної допомоги, духовну опіку та моральну підтримку соціально-незахищених категорій населення. Історія багатьох європейських країн, в тому числі й України, свідчить про значні здобутки Католицької церкви у сфері освіти та виховання, а її суспільне вчення, особливо після II Ватиканського собору, закликає до створення сприятливих умов, що забезпечуватимуть реалізацію права кожної людини на виховання. Благодійні організації Католицької церкви ведуть активну роботу серед «проблемних» категорій населення, зокрема дітей та молоді, з якими ведеться різнопланова харитативна робота, у тому числі й освітнього та виховного характеру, яка не обмежується лише функціонуванням недільних шкіл, але охоплює значно ширші види діяльності. Виховання всебічно-розвинутої особистості у дусі католицької соціальної доктрини, реалізується через організацію дошкільних виховних установ, сиротинців; освітньою роботою у сфері охорони здоров'я та здорового способу життя; організацією капеланського служіння, зокрема студентського тощо.

Підрозділ 3.2. «Роль мирянського апостолату в системі католицької освіти та виховання». Увесь доктринальний корпус, так чи інакше, звертається до проблематики мирянського служіння. Власне, першим адресатом соціальної доктрини виступає церковна спільнота з усіма її членами, кожен з яких несе соціальну відповідальність. У соціальній доктрині Католицької церкви обґрунтовується необхідність активного соціального служіння, важливим аспектом якого виступає освітньо-виховний компонент. Логічним наслідком практичної реалізації мирянами свого покликання до служіння є утворення різноманітних церковних та навколоцерковних мирянських, молодіжних організацій релігійного та світського характеру, а також спільнот віруючих мирян, які є невід'ємними складовими частинами багатьох католицьких чернечих орденів і згромаджень («треті чини», світські інститути, «терціарії» тощо).

Підрозділ 3.3. «Особливості функціонування католицьких навчальних закладів в Україні». Активну освітньо-виховну діяльність, відповідно до принципів власної соціальної доктрини, Католицька церква розгортає в незалежній Україні, причому розвиток католицьких конфесій у

нашій країні відзначається динамічністю й характеризується значними трансформаціями.

Католицька освіта займає особливу позицію з огляду на те, що в Україні вона традиційно існувала завдяки закордонній підтримці і навіть локалізація її освітніх осередків у нашій країні відносно донедавна була проблематичною. Відтак, для неї характерне активне розгортання власного освітньо-виховного потенціалу, який вона довгий час вимушена була стримувати. Після легалізації церкви у 1989 р., вона здобула можливість вести широку суспільну діяльність та одразу чітко визначила пріоритетність освітньої та наукової діяльності. Згідно з даними Міністерства культури України, на початок 2012 р., в Україні діють 16 духовних навчальних закладів УГКЦ та 8 – РКЦ. Важливим здобутком католицьких університетів є високий рівень незалежності від держави, як при прийнятті рішення стосовно змісту та наповнення навчальних програм, так і у фінансовій сфері. Крім того, католицький університет сьогодні цілком відповідає ідеалу цього вищого навчального закладу, успішно поєднуючи навчальну діяльність з проведенням наукових досліджень, чого подекуди бракує у вітчизняних освітніх установах відповідного рівня.

Підрозділ 3.4. «Характер співпраці держави і церкви з питань освіти та виховання». У залежності від історичних, політичних та соціокультурних умов, країна може виступати прикладом різних способів сполучення державного та релігійного компонента в освіті. Хоча українським законодавством закріплене положення про відокремлення школи від церкви, сьогодні питання співробітництва між цими інституціями постали як надзвичайно актуальні. Це особливо стосується країн, які намагаються подолати наслідки комуністичного режиму, який довгий час гальмував можливість розвитку релігійних організацій. Останніми роками в Україні ведуться небезуспішні спроби зближення світської освіти із релігійною, адже розвиток освіти та виховання на благо сім'ї є важливим діапазоном співпраці між світською та церковною владою заради добра всього суспільства. Серед основних напрямів співпраці, що ведеться в нашій державі щодо зближення світської та релігійної освіти можна назвати: - викладання «Основ християнської етики», що вже досить довгий час ведеться у загальноосвітніх школах деяких регіонів України (переважно в західному) та спільну розробку програми з цього предмету, яка отримала державне визнання; - визнання теології університетською дисципліною; - розгляд питання про можливість визнання релігійних організацій суб'єктами права щодо заснування освітніх закладів різних форм та рівнів державної акредитації.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вперше у вітчизняному релігієзнавстві здійснено комплексний аналіз соціальної доктрини Католицької церкви щодо визначення місця і ролі освіти і виховання в соціальному вченні церкви. Відповідно до поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

- Освітньо-виховна складова є базовою та стратегічно важливою компонентою соціального вчення Католицької церкви, оскільки саме засобами освіти та виховання відбувається становлення та гармонійний розвиток людської особистості, що є першим кроком до розбудови громадянського суспільства та досягнення загального суспільного блага.

- Розвиток освіти та виховання нерозривно пов'язаний з еволюцією католицької соціальної доктрини, оскільки освітньо-виховна система католицизму є механізмом впровадження соціальної доктрини церкви в суспільне життя та є виявом її вчительства щодо актуальних суспільних проблем, з якими стикається людська спільнота, а також включає у себе широкий спектр моральних питань щодо найрізноманітніших проявів суспільного буття людини. У процесі розвитку католицького соціального вчення відбувається відхід церкви від консервативної позиції засудження світської науки та ствердження власної непомильності щодо питань освіти і виховання до відкритої позиції по відношенню до світського суспільства. Мета освітньо-виховного процесу змінюється у бік гуманізму та набирає універсального характеру для церкви, держави та усього суспільства.

- Становлення католицької педагогіки як дисципліни в сучасному її вигляді нерозривно пов'язане з розвитком католицької філософської думки та власне суспільного вчення Католицької церкви і є результатом довгого й складного процесу, у наслідок якого відбулись значні зміни у ставленні церкви до мети, завдань та шляхів реалізації освітньо-виховного процесу, світської освіти і науки, свободи совісті тощо. Це дозволило церкві відійти від проголошення свого виключного права на монополію у освітньо-виховній сфері, визнати досягнення світських наук психолого-педагогічного спрямування та ефективно використовувати здобутки світської науки у власній діяльності в освітньо-виховній сфері.

- Одним із найважливіших завдань католицької соціальної доктрини є широка освітня, просвітницька та виховна діяльність, засобами сучасної педагогічної науки, спрямована на поширення поглядів церкви стосовно практично усіх проблем сучасності, відповідь на які вона намагається подати у власному суспільному вченні та реалізувати відповідно до соціальної доктрини шляхом запровадження навчальних закладів різних рівнів, а також за допомогою широкого спектру засобів підвищення дидактичної активності засобами сучасної педагогічної науки.

- Значна увага, яку приділяє Католицька церква питанням сімейного виховання, визначається місцем інституту сім'ї у соціальній доктрині. Оскільки метою подружжя, поряд із творенням «спільноти любові», є народження і виховання дітей, то саме сім'я виступає тим суспільним інститутом, якому належить первинне та відповідальне право виховувати своїх дітей, адже саме в процесі родинного виховання відбувається розвиток людини в усій повноті її особистої гідності й у всіх вимірах. Католицька церква регламентує основні завдання батьків, починаючи від виховання дітей відповідно до католицьких моральних та релігійних переконань до контролю змісту освіти і захисту сім'ї від негативних наслідків та зловживань з боку мас-медіа.

- Проблема освіти на сучасному етапі розвитку католицької соціальної доктрини постає у нерозривному зв'язку із проблемою світового розвитку, тому Католицька церква, особливо після II Ватиканського собору, направляє значні зусилля на розвиток педагогіки та забезпечення функціонування навчальних закладів, які б поєднували передові досягнення науки та моральне виховання, спрямоване на повноцінний всебічний розвиток віруючої особистості та її активну соціалізацію. Поруч із традиційними формами освітньої та виховної діяльності (робота з дітьми та молоддю, підготовка молодих людей до сімейного життя і батьківства, катехізація сімей) з'являються нові напрями освітньої та просвітницької активності, серед яких особливе місце займає активна робота з трудовими мігрантами, а також іншими маргіналізованими суспільством групами людей (хворі на СНІД, алко- та наркозалежні тощо).

- Католицькі навчальні заклади, що діють на території нашої країни відрізняються високим рівнем якості освіти та незалежності від держави при вирішенні питань як методичного характеру, що стосуються змісту та наповнення навчальних програм, так фінансового плану, що відносяться до пошуків шляхів фінансування освітньої та науково-дослідної діяльності. Католицькі ВУЗи успішно поєднують навчальну діяльність з проведенням наукових досліджень, чого подекуди бракує у вітчизняних освітніх установах відповідного рівня. Значною мірою це зумовлено дотриманням високого міжнародного стандарту, якому відповідають усі католицькі ВУЗи світу, що зумовлює високу академічну мобільність студентів та викладачів, до чого також прагне українська освітня система в рамках болонського процесу.

- Багатий досвід Католицької церкви щодо організації соціальної діяльності в цілому та щодо освітньо-виховного аспекту соціального служіння зокрема, у нашій країні проявляється найперше в організації та проведенні відповідними церковними структурами широкого спектру освітньої, виховної та просвітницької роботи, передусім з дітьми та молоддю, а також з сім'ями та літніми людьми. Однак її задіяність у цій сфері відчутно поступається розвитку соціальної роботи Католицької церкви в тих країнах, де церква не має законодавчих обмежень для організації приватних освітньо-виховних закладів, а її зусилля в соціальній сфері підтримується державою. Потужний потенціал католицької освітньо-виховної моделі в Україні не реалізуються достатньою мірою через брак повноцінної співпраці в освітньому контексті держави й церкви та через існуючу нерегульованість законодавчої бази щодо діяльності навчальних та виховних закладів, заснованих релігійними організаціями. Позитивне вирішення цих питань допоможе покращити якість освітніх послуг та збагатити досвід світської освітньо-виховної системи нашої країни за рахунок інкорпорації до неї елементів католицької освітньо-виховної моделі: чітко вибудованої методологічної системи, відповідності міжнародному стандарту освіти, її гнучкості та високої мобільності, до яких прагне українська освітня система в рамках включення до болонського процесу, а також широке застосування інноваційних технологій у поєднанні з моральним вихованням,

значно сприятиме розвитку світської освітньо-виховної системи високого рівня в нашій державі.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Скрипнікова С.В. Основні принципи католицького сімейного виховання / Софія Віталіївна Скрипнікова // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецьк : ІПШ МОНУ і НАНУ «Наука і освіта», 2009. – №4. – С. 161-167.

2. Скрипнікова С. Католицька релігія у школі: теоретичне обґрунтування у соціальній доктрині та практика реалізації / Софія Скрипнікова // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип.7. – С. 292-300.

3. Скрипнікова С. Виховна діяльність Католицької церкви в контексті соціального служіння / Софія Скрипнікова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [Зб. наукових праць]. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Вип.№23 (36). – С. 10-18.

4. Скрипнікова С. Співпраця між державою та Католицькою Церквою з питань освіти та виховання / Софія Скрипнікова // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів : «Логос», 2009. – Книга 1. – С. 924-928.

5. Скрипнікова С. Католицький досвід виховання свідомого громадянина на християнських засадах / Софія Скрипнікова // Наукові записки. Серія «Культурологія» / [Матеріали міжн.наукової конференції 23-24 квітня, Острого 2010]. – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип.5. – С. 472-480.

6. Скрипнікова С.В. Реалізація освітньо-виховного потенціалу Католицької церкви у співпраці з державою: німецький досвід / Софія Віталіївна Скрипнікова // Державно-конфесійні відносини в Україні: вітчизняний та європейський досвід / [Зб. наукових матеріалів]. – К., 2009. – С. 89-92.

7. Скрипнікова С. Співпраця між Державою та Католицькою Церквою в освітньо-виховному контексті / Софія Скрипнікова // Католицизм: традиція і сучасність. [Матеріали Міжнар. молодіжної літньої школи 2 – 18 липня 2009 року]. – К., 2010. – С. 160-171.

8. Скрипнікова С.В. Роль релігійної освіти у формуванні гармонійно-розвинутої особистості (на прикладі католицької освітньої моделі) / Софія Віталіївна Скрипнікова // Традиція і культура. Людина і Всесвіт. Всеєдність буття [Матеріали VII Міжнар. наук. конф. 18-19 грудня 2009 р.] - Б.м., 2009. – Ч.2. – С. 3-5.

9. Скрипнікова С.В. Освітньо-виховний аспект соціальної діяльності Католицької церкви в українському суспільстві: історія та сучасність / Софія Віталіївна Скрипнікова // Дні науки філософського факультету – 2010 [Міжнар. наук. конф. 21-22 квітня 2010 р. Матеріали доп. та вист.]. – К. : Київський університет, 2010. – Ч.VII. – С. 44-46.

10. Скрипнікова С. Місце освітньо-виховного компоненту у соціальних вченнях католицизму та юдаїзму: спроба порівняльного аналізу / Софія Скрипнікова // Юдаїзм: дослідження історії та віровчення. [Матеріали Міжнар. молодіжної літньої школи з юдаїки 6-18 липня 2010 р.]. – К., 2011. – С. 228 – 241.

11. Скрипнікова С. Освітньо-виховна діяльність католицької церкви засобами сучасної комунікації: положення соціальної доктрини та реалізація в світовому і українському контексті / Софія Скрипнікова // Християнські міжконфесійні взаємини: загальноєвропейський та український досвід [Матеріали міжнар. наук. конф. 11-12 травня 2012 р.]. – Галич: Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2012. – С. 219 – 225

АНОТАЦІЇ

Скрипнікова С.В. Освітньо-виховний аспект соціальної доктрини Католицької церкви: структура, зміст, особливості реалізації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11. – релігієзнавство. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова МОНМС України, Київ, 2012.

Дисертація присвячена дослідженню витоків та особливостей розвитку освітньо-виховної діяльності Католицької церкви як аспекту соціальної доктрини католицизму та всебічному розкритті місця, ролі та шляхів реалізації освітньо-виховної діяльності, яку веде Католицька церква в рамках власного соціального вчення.

У дисертації з'ясовано місце, освітньо-виховної проблематики в соціальному вченні католицизму, розглянуто його еволюцію, визначено ключові засади регламентації сімейного виховання в католицькій соціальній доктрині та окреслено специфіку реалізації освітньої діяльності Католицької церкви, зокрема в сучасній Україні.

Освітньо-виховна складова є базовою та стратегічно важливою компонентою соціального вчення Католицької церкви, оскільки саме засобами освіти та виховання відбувається становлення та гармонійний розвиток людської особистості, що є першим кроком до розбудови громадянського суспільства та досягнення загального суспільного блага.

Ключові слова: соціальна доктрина, освіта, виховання, Католицька церква, соціалізація.

Скрипнікова С.В. Образовательно-воспитательный аспект социальной доктрины Католической церкви: структура, суть, особенности реализации. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11. – религиоведение. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова МОНМС Украины, Киев, 2012.

Диссертация посвящена исследованию истоков и особенностей развития образовательно-воспитательной деятельности Католической церкви в качестве аспекта социальной доктрины католицизма, а так же раскрытию места, роли и путей реализации образовательной и воспитательной деятельности, ведущейся католической церковью на основе ее социального учения. В работе исследовано место образовательно-воспитательной тематики в социальной доктрине католицизма, ее эволюция, определены ключевые принципы регламентации различных направлений католического воспитания и образования, очерчена специфика реализации образовательной деятельности Католической церкви, в частности в современной Украине.

Анализ католической социальной доктрины на предмет определения места и роли образовательно-воспитательного компонента в ней дает возможность установить, что образовательно-воспитательная составляющая является стратегически важной частью социального учения Католической церкви, поскольку именно средствами образования и воспитания происходит становление и гармоничное развитие человеческой личности, являющееся первым шагом к развитию справедливого общества и достижению всеобщего общественного блага.

Становление католической педагогики как дисциплины в современном ее виде неразрывно связано с развитием католической общественно-философской мысли и собственно социальной доктрины Католической церкви и является результатом длительного процесса, результатом которого стали существенные изменения в отношении церкви к цели, заданиям и методам реализации образовательно-воспитательного процесса. Провозглашаемая современной Католической церковью цель образовательно-воспитательного процесса апеллирует, прежде всего, к становлению человеческой личности с точки зрения ее наивысшей цели и, одновременно, на благо всего человеческого общества, в котором она призвана принимать действенное участие. Работа Католической церкви в сфере образования и воспитания направлена, таким образом, на всестороннее гармоничное развитие человека, непосредственно связанное с его социальной реализацией.

Проблема образования на сегодняшний день рассматривается Католической церковью в ее неразрывной связи с проблемой мирового развития, в связи с чем церковь, особенно после II Ватиканского собора, направляет значительные усилия на развитие педагогики и функционирование учебных заведений, объединяющих передовые достижения науки с моральным воспитанием, конечной целью которого является всестороннее развитие верующей личности и ее активная социализация. Вместе с наиболее традиционными формами образовательно-воспитательной деятельности (работа с детьми и молодежью, подготовка молодых людей к семейной жизни и родительству, катехизация семей) появляются новые направления социальной работы в образовательно-воспитательном контексте, которые, тем не менее, не реализуются в полной мере в украинском обществе из-за отсутствия полноценного сотрудничества с государством в связи с существующей

неурегулированностью законодательной базы, касающейся образовательной сферы.

Ключевые слова: социальная доктрина, образование, воспитание, Католическая церковь, социализация.

Skrypnikova S.V. Educations Aspect of Social Doctrine of the Catholic Church: Structure, Content and the Ways to Implement. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philosophy, Speciality – 09.00.11 – Religious Study. – National Pedagogical Dragomanov University MESYS of Ukraine, Kyiv, 2012.

Dissertation is devoted to the research of sources and features of development of the Catholic Church educations activity as an aspect of social doctrine of catholicism as well as to the comprehensive depicting the place, role, and ways of implementing educational activities which is conducted by the catholic church within the framework of its own social studies.

In the dissertation we've found out the role of educational problems and its evolution in the social studies of catholicism, determined key principles of regulation of family education in the catholic social doctrine and outlined the peculiarity of realization of catholic church educational activity, in particular in modern Ukraine.

An educations constituent is a basic and strategically important part of the catholic church social studies as it is education facilities that can influence the formation and harmonious development of human personality which is the primary step to building up civil society and achieving general public good.

Key words: Social Doctrine, Education, Catholic Church, Socialization.